

Ткаченко Павло Ігорович¹

Tkachenko P.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ТА КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРУШЕННЯ СТАТУТНИХ ПРАВИЛ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ЗА ВІДСУТНОСТІ ВІДНОСИН ПІДЛЕГЛОСТІ

CRIMINAL LEGAL AND CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS
OF VIOLATION OF THE STATUTORY RULES OF RELATIONSHIP
BETWEEN MILITARY SERVICES EXCLUSIVELY

АНОТАЦІЯ:

Військова злочинність є загрозою національній безпеці України. Статистична інформація щодо поширення злочинів проти встановленого порядку несення або проходження військової служби не є задовільною, а отже потребує детального вивчення із застосуванням в подальшому ефективних заходів орієнтованих на поліпшення статистики. Станом на сьогодні, можливо виокремити групу військових злочинів, котрі є провідними за кількістю скоєних, такими є, зокрема, самовільне залишення військової частини або місця служби, дезертирство, ухилення від військової служби, викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем, порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання, недбале ставлення до військової служби. Всі перераховані вище кримінальні правопорушення є загрозою національній безпеці. Але не слід забувати про порушення котрі мають місце в середині військового колективу. Таким порушенням є злочин, передбачений ст. 406 Кримінального кодексу України. Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості. Саме з цього злочину починається дисбаланс правосвідомості військовослужбовців. Даний злочин є доволі популярним серед рядового, сержантського та старшинського складу, ще з давніх часів, так звана «дівішчина» посідала провідне місце в неформальних відносинах солдатів. Ця «традиція» залишається популярною й по сьогодні але першочергово являє собою кримінальне правопорушення.

¹ Магістр права; аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін¹; член²

¹Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ МВС України;

²Асоціація правників України, Україна

ВСТУП

Злочинність – це складне соціальне явище, повністю визначає суперечності постійно змінюваних у просторі та часі соціальних процесів та явищ криміногенного, антикриміногенного та соціального характеру, які взаємодіють між собою. Вітчизняний законодавець чітко визначає поняття військового злочину як злочину проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчиненого військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів (ст. 401 КК України). Військовим злочинам присвячено цілий розділ у Кримінальному кодексі України. У розділі XIX КК України міститься 35 статей, одна з яких дає визначення військового злочину. Інші статті цього розділу містять склади злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (ст. 402-433) [1, с. 136].

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Чинний Кримінальний кодекс України, статтею 406 передбачає порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності підлеглості. Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є порядок взаємовідносин між військовослужбовцями, які не знаходяться у відносинах підлеглості, додатковий обов'язковий об'єкт - честь і гідність людини, додатковим факультативним його об'єктом можуть бути життя і здоров'я людини, інші суспільні цінності. З об'єктивної сторони злочин полягає у порушенні статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості що виявилось у завданні побоїв або вчиненні іншого насильства. Статутні правила чітко унормовані передусім в Статуті внутрішньої служби та Дисциплінарному статуті Збройних Сил України, дія яких поширюється на кожного військовослужбовця Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної спеціальної служби транспорту України, та інших військових формувань утворених у відповідності до законів України.

Згідно з вказаними статутами військовослужбовці повинні постійно бути зразком високої культури скромності й витримки, берегти військову честь, захищати свою й поважати гідність інших людей. Відносини між військовослужбовцями повинні ґрунтуватися на взаємній повазі, і у питаннях служби вони звертаються один до одного на "Ви". Військова дисципліна зобов'язує кожного військовослужбовця, зокрема,

додержуватися визначених військовими статутами правил взаємовідносин між військовослужбовцями, зміцнювати військове товариство, виявляти повагу один до одного, бути ввічливими і додержуватися військового етикету поводитися з гідністю й честю, не допускати самому і стримувати інших від негідних вчинків. До обов'язків солдата входять, крім того, обов'язки виявляти повагу до старших за військовим званням військовослужбовців, шанувати честь і гідність товаришів по службі, додержувати правил військової ввічливості, поведінки та військового вітання.

Також слід зазначити, що статутні правила є обов'язковими для військовослужбовців незалежно від того, чи знаходяться вони у розташуванні військової частини, дія ст. 406 КК України поширюється й на випадки, коли відповідне порушення відбувається не в службовий час та/або поза межами військової частини.

Щодо відсутності між військовослужбовцями відносин підлеглості, слід розуміти наступні факти, такі військовослужбовці є рівними за посадами і званнями, можуть знаходитись у відносинах старшинства, які визначаються безпосередньо їх командиром або військовими званнями.

Суб'єктом злочину є військовослужбовець, який не знаходиться у відносинах підлеглості з потерпілим. Якщо до дій, вчинюваних таким військовослужбовцем, приєднується військовослужбовець, який є начальником для потерпілого, його дії слід кваліфікувати як перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень.

Суб'єктивна сторона злочину у цілому характеризується виною у формі умислу. При цьому ставлення особи до застосування насильства може характеризуватися тільки прямим умислом, а до його наслідків - будь-якою формою вини. У будь-якому випадку винний має усвідомлювати, що насильство вчиняється ним щодо військовослужбовця, з яким у нього відсутні відносини підлеглості.

Отже, кваліфікуючими ознаками злочину є порушення вказаних правил, щодо кількох осіб, яке заподіяло легкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження, яке має характер знущання або глумлення над військовослужбовцем.

Спосіб вчинення злочинів, передбачених ст. 406 КК, виявляється в заподіянні побойів, іншого насильства, тілесних ушкоджень з мотивів підкреслити свою удавану перевагу над військовослужбовцями, які пізніше призвані на строкову військову службу, з особистою неприязні, ворожнечі [2, с. 95].

Досліджуючи злочинність пов'язану з порушенням статутних правил

взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості помічаємо певну особливість, а саме двооб'єктність. На думку М. М. Івлєва, при наявності у складах окрім основного безпосереднього об'єкта (відносини військової служби), ще й додаткового безпосереднього об'єкта життя і/або здоров'я людини, такий злочин можливо визначати військово насильницький. Родовим об'єктом усіх військових насильницьких злочинів є встановлений чинним законодавством порядок несення або проходження військової служби але на думку останнього військові злочини з елементами насильства мають два безпосередніх об'єкти (є двооб'єктними): основним безпосереднім об'єктом військового насильницького злочину є ті конкретні відносини військової служби, проти яких спрямоване злочинне діяння; додатковим безпосереднім об'єктом військових насильницьких злочинів завжди виступає фізичне, психічне здоров'я і/або особиста недоторканність людини. Вчений переконаний, що точне визначення основного та додаткового безпосередніх об'єктів військових насильницьких злочинів сприятиме їх правильній кваліфікації і постановляючому судом обґрунтованих вироків [3, с. 67].

Щодо детермінацій даного злочину, слід зазначити, що детермінантами конкретного одиничного військового злочину є: психічні й психологічні відхилення при вчиненні насильницьких злочинів, сформовані у військовослужбовців як до, так і під час несення служби; вживання алкоголю, наркотиків; правовий нігілізм; незадовільна педагогічна й виховна робота військових командирів з конкретними підлеглими, які потребують підвищеної уваги; недостатня кількість військових психологів і невідповідність форми й змісту їх діяльності викликам сучасної армії.

Аналізування структури групи військових злочинів надає вигоди щодо виділення найбільш питомої ваги найпоширеніших злочинів, серед яких є порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості ст. 406 КК України, («дідівщина»), на дану категорію припадає близько 30% від загальної кількості.

Географія вказаних злочинів може бути представлена, наприклад, шляхом аналізу інформації про кількість злочинів військовослужбовців, зареєстрованих відповідними органами прокуратури залежно від їх дислокації. Так, найбільше злочинів реєструється прокуратурою Центрального й Південного регіонів України, найменше – прокуратурою Західного регіону України. Ці дані цілком кореспондуються із географією військових злочинів залежно від області, на території якої розташовано військову частину, де відбувається несення чи проходження військової

служби.

Наслідки фізичного характеру від вчинення військових злочинів передусім загальнокримінальної спрямованості, поєднаних із насильством, вимірюються шкодою для здоров'я потерпілих, фізичними стражданнями від нанесених тілесних ушкоджень.

Досліджуючи актуальні проблеми військової злочинності, періодично спостерігається яскраво виражений фактор латентності, а саме замовчування негативних фактів у внутрішньому середовищі окремо взятої військової частини. Латентність є притаманною до військових злочинів, тому статистична інформація не є цілком вимірною.

Аналізування судових справ по обвинуваченню у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 406 КК України, надає негативні висновки. Найбільш вражаючою стала справа, де ОСОБА_1, будучи військовослужбовцем строкової військової служби, діючи з прямим умислом, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно - небезпечні наслідки у вигляді завдання тілесних ушкоджень, шкоди життю та здоров'ю солдату військової служби за контрактом осіб рядового складу цієї ж військової частини ОСОБА_2, свідомо допускаючи і бажаючи їх настання, порушуючи порядок взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості, наніс останньому один удар кулаком правої руки в область лівої черевної стінки, заподіявши ОСОБА_2 тяжке тілесне ушкодження по критерію небезпеки для життя у вигляді тупої травми живота з травматичним розривом селезінки, ускладнену внутрішньочеревною кровотечею легкого ступеня, тобто таке ушкодження, що спричинило тяжкі наслідки, а саме втрату органу - видалення селезінки хірургічним шляхом, чим вчинив порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості, що виявилось в завданні побоїв, що спричинили тяжкі наслідки [4].

У Кіровоградській області, обвинувачений ОСОБА_1, проходячи військову строкову службу у військовій частині, у військовому званні «солдат», у казарменому розташуванні військової частини, усвідомлюючи суспільно - небезпечний характер свого діяння, передбачаючи його суспільно небезпечні наслідки, діючи умисно, безпідставно, в процесі спілкування із військовослужбовцем цієї ж військової частини солдатом ОСОБА_2, в туалетній кімнаті наніс останньому три удари кулаком правої руки в грудну клітину, а також в кімнаті для сушіння речей наніс ОСОБА_2 один удар кулаком правої руки у нижню частину живота, чим спричинив

завдання побоїв у вигляді нанесення ОСОБА_2 чотирьох ударів, які хоча й спричинили фізичний біль, проте згідно висновку експерта не призвели до настання тілесних ушкоджень, та виставлений діагноз забій грудної клітини при дачі висновку за ступенем тяжкості не оцінювався, так як відсутні синці, садни або рани в тій ділянці, де виставлений діагноз забій грудної клітини [5].

У Одеській області, будучи військовослужбовцем Військово-Морських Сил Збройних Сил України старший матрос ОСОБА_1, знаходячись в спальному приміщенні казарми, вжив спиртні напої. Відтак, старший матрос ОСОБА_1 усвідомлюючи протиправний характер своїх дій їх суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, вчинив порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості, прагнучи продемонструвати свою уявну перевагу, утвердити власний авторитет у військовому колективі, у проміжок часу з 01 год. 00 хв. до 04 год. 00 хв.: перебуваючи у спальному приміщенні наніс матросу ОСОБА_6 не менше 70 ударів кулаками обох рук в область грудної клітини, не менше 40 ударів в область живота, 10 ударів в область правої та лівої ключиці та не менше 3 ударів коліном правої ноги в область голови, наніс матросу ОСОБА_8 не менше 45 ударів правою рукою в область грудної клітини та живіт, 5 ударів ліктем правої руки в область лівого підребер'я, наніс матросу ОСОБА_11 4 удари кулаками обох рук в область грудної клітини, 1 удар правою рукою та 1 удар ліктем правої руки в ліву сторону грудної клітини (в область серця), 3 удари долоньями обох рук по обличчю, наніс матросу ОСОБА_12 8 ударів кулаками обох рук в область центру грудної клітини, 3 удари кулаками обох рук в ліву сторону грудної клітини по ребрам, 1 удару долонею лівої руки по правій стороні обличчя, наніс матросу ОСОБА_7 не менше 10 ударів кулаками обох рук в область грудної клітини, 1 удар долонею правої руки в ліву сторону обличчя, 1 удар правою ногою в ліву сторону грудної клітини по ребрам, наніс матросу ОСОБА_9 10 ударів кулаком правої руки в область грудної клітини, 8 ударів долонею правої руки по лівій стороні обличчя, 2 удари правою ногою по голові в ділянку затылку, наніс матросу ОСОБА_10 10 ударів кулаками обох рук в область грудної клітини, 10 ударів долоньями обох рук по обличчю, 1 удар правою ногою в ліву сторону грудної клітини по ребрам, що заподіяло кожному вище зазначеному потерпілому фізичний біль, моральні страждання та тілесні ушкодження [6].

Так, проаналізувавши судову практику щодо порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними

відносин підлеглості, доходимо попереднього висновку про становлення високого рівня небезпечності даного злочину. Дії військовослужбовців злочинців дезорганізують нормальну роботу військових частин, підривають задовільний психологічний клімат особового складу та пригнічують, завдають шкоди здоров'ю солдатам. На фоновому рівні можливо зазначити, що такі неправомірні дії, залишають бажання багатьох громадян чоловічої статі проходити строкову військову службу, не кажучи вже за контрактну. Присутність таких солдат, які можуть дозволити собі знущання, побої щодо своїх товаришів по службі знижують рівень престижності військової служби.

За статистичними даними Генеральної прокуратури України у 2019 році зареєстровано 70 злочинів, у 2020 році 69, станом на червень 2021 року 51 прояв порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості.

ВИСНОВКИ.

На армію покладаються особливо важливі обов'язки, оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. Збройні Сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом. Особовий склад армії має бути взірцем культури, етичності, правосвідомості та мати безліч позитивних рис з метою збереження престижності та потужності військової служби.

Кримінальні правопорушення, вчинені військовослужбовцями є негативним фактором та завдають не аби якої шкоди армії. Військові злочини є загрозою національної безпеки України. На нашу думку, проблема вчинення злочинів військовослужбовцями полягає у відсутності першочергово правопорядку у внутрішньому колективі військових. Солдат відчуючи всюдозволення та почуття безкарності, вчиняє інші протиправні діяння.

Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості – це прямий факт незадовільної соціально-виховної роботи відповідальних командирів, відсутність правосвідомості, знання та розуміння чинних Статутів ЗС України. Із порушення статутних правил, можуть впливати в подальшому інші злочини, загальнокримінального характеру, котрі можуть бути вчинені

військовослужбовцями.

З метою профілактики та запобігання порушенню статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості, слід ефективніше проводити соціально-виховні роботи, заходи спрямовані на право-освіту та право-виховання, прививати поняття честі, законності та правопорядку. Мають бути розроблені та впроваджені в діяльність командирів по роботі з особовим складом, програми орієнтовані на сучасні виклики армії. На законодавчому рівні, при розробці нового кримінального законодавства, мають бути рекомендовані жорсткіші міри покарання за вчинення військових злочинів, в тому числі й порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості.

На разі проблема військової злочинності не є вирішеною та лишає за собою підґрунтя для подальших наукових досліджень та розробок.

REFERENCES:

- [1] Ткаченко, П. & Шалгунова, С. Спеціальні-кримінологічні заходи запобігання військовим злочинам як напрям забезпечення національної безпеки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*. (с. 136). 15 березня 2019, Дніпро, Україна: ДДУВС.
- [2] Карпенко, М.І. (2013). Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості: методика розслідування цих злочинів. *Науковий журнал Юридична наука*. (№ 10), 95.
- [3] Івлєв, М. М. (2015). Про двооб'єктність військового насильницького злочину. *Форум права*. (№ 2), 67.
- [4] Єдиний Державний реєстр судових рішень. Вилучено з <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84954292>.
- [5] Єдиний Державний реєстр судових рішень. Вилучено з <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81421059>.
- [6] Єдиний Державний реєстр судових рішень. Вилучено з <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83485864>.